

BEHÇET NECATİGİL'İN ŞİİRLERİ

Zeliha GÜNEŞ

Türk şiirinde Behçet Necatigil'in ayrı bir yeri vardır. Dönemindeki başka şairlerle karşılaştırıldığında, şairin eski şiirimizi çok iyi bildiği, eskiyle yeniye çok uyumlu, çok ölçülü biçimde bir araya getirdiği görülür. Kanımca, şiirimizdeki o çok ayrı yeri almasında en büyük etken de budur.

Bu yeri belirlerken, yalnızca dönemini, Cumhuriyet dönemini, günümüz şiirini düşünmek ve ölçü almak yetmez. Çünkü Necatigil, yalnızca döneminin koşulları içinde ortaya çıkmış bir şair değildir. Bir dönemin sınırları içine sıkışıp kalmamıştır. Ayrıca kimi şairlerin yaptığı gibi bir akıma da bağlanmamıştır. Bu nedenle onun şiirine geniş bir açıdan bakmak gerekir.

Divan şiiri sanat düzeyi oldukça yüksek, ince bir şiirdir. Ancak yüzyıllarca hiçbir yenileşme geçirmemesi, belli kuralları katı bir biçimde koruması, onu kalıp şiiri olmaya götürmüştü; dilinin git gide ağırlaşması da bu şiiri halkla hiç ilişkisi olmayan bir saray şiiri durumuna getirmiştir. İmparatorluğun çöküşüyle şiirdeki bu imparatorluk da yıkılmaktan kurtulamazdı. Nitekim Tanzimat ile birlikte birçok alanda olduğu gibi şiirde de yenileşmeler, alışılmış kalıpları kırma çalışmaları başladı. Cumhuriyet döneminde daha hızlı aşamalar yapıldı.

Dilin dışında biçim ve öz üzerindeki tartışmalar, sanatçılar arasında kimi kümeleşmeleri ve akımları doğurmuştur.

Şiirdeki yenileşmenin ilk örneklerinden birini Ziya Paşa verir. Ünlü "Şiir ve İnşa" makalesinde (1868) açık sözlü, gözü pek adımlarla yenilenmeye gidişi görürüz. Ardından da *Harâbat* antolojisinin "Mukaddime" sinde (1874) bu adımlar geriye döner. Ziya Paşa'nın düşüncelerindeki değişimin öncelik-sonralık tartışması bir yana, bu olanlar, artık şiirde çok büyük değişimler yaşanacağını bildirmektedir.

Şiirimizde önemli yeri olan Recaiade Ekrem, Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin gibi ozanlardan ve Beş Hececilerden sonra, çok farklı ve özgün bir şiiri getirir Ahmet Haşim.

Haşim'in şiiri, yaşadığı dönemin toplumsal olaylarından tümüyle uzakta ve doğal olarak da o oranda bireysel bir şiirdir. Hep bireyin acıları, üzüntüleriyle iç dünyasıdır sözü edilen. Gerçekte Haşim'e göre, konu değildir önemli olan. Piyâle'nin başındaki "Şiir Hakkında Bazı Mülâhazalar" adlı yazısında şöyle söyler: "Şiirde konu, terennüm ve tahayyül için ancak bir vasıttan ibarettir. Terennüm esas olunca, mûsikî kendiliğinden ön plana geçer ve mana geri planda kalır. Bu bakımdan kelimelerin ses, yani müzik değerleri anlam değerlerinden daha tesirlidir."

Görüldüğü gibi Haşim, anlamı bir yana iterek, şiirde uyum, müzik ve sesin önemli olduğunu öne sürer. Anlamı yalnızca telkin etmek yeterlidir. Bu anlayışa göre anlamın belirsiz oluşu şiir için bir üstünlüktür. Okuyucu açısından da bu öyledir. Okuyan, değişik biçimlerde yorumlayabilir. Böylece herkes kendine göre zevk alacak birşeyler bulur. Ayrıca, Haşim dile ve biçime de önem vermemiştir.

Daha sonra, kalıplaşmış biçim öğelerini bir yana bırakan Garipçiler gelir. Türk şiirine yalın, doğal bir söyleyiş getiren Garip şiiri her konunun şiire girebileceğini göstermiştir.

Sanatın topluma kapandığı 1950 dönemi ise İkinci Yeni şiirini getirir. İkinci Yeninin şairleri, Haşim'deki, anlamı arka plana atma eğiliminin, "saf şiir" düşüncesinin sürdürücüleri görünümündedirler. Fakat bu eğilim, anlamı arka plana atmanın da ötesine giderek, anlamsızlığa doğru kayar. Bu dönem şiiri toplumdan, toplum sorunlarından iyiden iyiye uzaktır.

Şiirimiz bu değişimleri yaşarken, Cahit Külebi, Ceyhun Atuf Kansu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Attila İlhan gibi kimi ozanlar, kendilerine bir bileşimle özgün şiirlerini oluşturdular.

Behçet Necatigil de şiirini böylesi bir bileşimle oluşturmuş şairlerimizdendir. Bütün bu çalkantılardan genel olarak olumlu sayılabilecek etkilerle payına düşeni almış ve özgün bir şiir yapısı kurmuştur. Haşim'den başlayarak İkinci Yeniye dek ulaşan şiirde duyusun, sezinin önemini kendi şiirine almıştır. Ancak, görünüşte anlam konusunda onlara yakışır gibiyken, gerçekte ayrı olduğunu görmekteyiz. Anlamı hiç bir zaman bir yana bırakmamıştır. Dahası çok önemlidir anlam. Ona göre, şiirin özü anlamdan uzak olamaz. Yalnız çok açık olması,

daha doğrusu basit ve kesin olması gerekmez. “Kapanık, örtülü, mecazlar altında saklı bile olsa, gene de belli, hiç değilse sezilebilir bir anlam ve yazılış sebebi görülmeli şiirde” düşüncesindedir Necatigil. Şiirde anlam üstüne bir konuşmasında şunları söyler:

“Şiirde manaya varmak, belki gizli ama mutlak mevcut ipuçlarını bulmaya bakar. Şair manadan ne kadar kaçarsa kaçsın veya ne kadar kendine saklamak isterse istesin, zaman zaman, kendisine o şiiri yazdıran sebepleri, şiirin yakınlı uzaklı kelimelerinde, belki kendi de farkında olmadan ele verecektir. Şiirine göre; bir başlık, bir motif; teslim oluş veya isyanı, ümit veya ümitsizliği çeşitli yollardan değişik şekilde ifadeye yarar. Birbirine yakın manada isimler, sıfatlar, bir ima, bir hatırlatış; bir şiirin okuyucuya ne demek istediğini bulmamıza yeter birer ipucudur.”¹

Necatigil'in Şiirlerinde Temalar

Necatigil'in şiirlerinde hangi temaların ele alındığına geçmeden önce temaların çok çeşitli olduğunu belirtmek gerekir. Şiirlerin çokluğuyla orantılı olarak tema sayısı da oldukça kabardır. İnsanla ilgili hemen her durum için Necatigil'in bir şiiri bulunabilir.

İlk bakışta, Necatigil'in ele aldığı temaların bireysel olduğunu görür okur. Hemen açıklamak gerekir ki Necatigil'deki bireysellik, bu kavramın bilinen anlamından çok farklıdır. Hep önde bir birey görünse de şairin sürekli olarak benzer durumda olan toplumdaki öteki kişileri de hatırlattığını görüyoruz. Kimi zaman bir bireyden yola çıkarak başka bireyler için genellemeler yapar. Dolayısıyla topluma yöneliklik söz konusudur. Kısacası, Necatigil'in şiirlerinde bireysellik ile toplumsallık bir arada görünür.

Bu nedenle, her ne kadar şiirlerinde bireye çok yer vermişse de Necatigil'in salt bireyci bir ozan olduğu söylenemez.

Şairin, yaşamak üstünde çok düşündüğünü görüyoruz. Ancak, ona göre yaşam güçlüklerle, sıkıntılarla doludur. Bu yüzden de şiirlerinde en çok üstünde durduğu konu *yaşamın güçlükleri*'dir. İlk kitabı *Kapalı Çarşı*'nın ilk şiirindeki “yaşamak azaptır çok zaman” dizesindeki yargı Necatigil'in şiirinde başından sonuna dek varlığını koruyan kalın bir çizgidir. Bir şiirinde yaşamı kumara benzetir:

1 Mustafa Baydar, *Edebiyatlarımız Ne Diyorlar*, 1960, s. 146.

“Hayat kumara benzer
Nerde bende o talih
Hiç el tutamıyorum.”²

Bu talihsizlikler yetmiyormuş gibi bir de engeller çıkar insanın önüne durmadan:

“Hangi bir, hangi iki
Duvarlar, duvarlar
Boy boy hisarlar gibi.
Birinciyi aşınca
Öbürü daha yüksek
İkinciyi aşınca
Öbürü daha yüksek.”³

Ömrümüzün “sırlı küplerden sızan iplik-ince bir su” olduğunu düşünen Necatigil, yaşamın hiç bir ayrıntısını kaçırmamıştır. Özellikle *Arada* adlı kitabındaki şiirlerde yaşamın en ince ayrıntılarını işlemiştir. Evlerdeki seslere nasıl kulak tıkanacağını bir türlü bilemeyen şaire göre, “arada” olanlar çok önemlidir: “Bizim bunalışlarımız da var, sevinçlerimiz de. Biz hep arada yaşar, bölünür, iki karşıt şeyden birine tutsak olur ya da onu yeneriz. . . . Hayatımızı bu kadar elinde tutan, yolumuzu bildiği gibi çizen, hepimizin kaderi bu yaşama dönemlerini görmeden geçmek, bilmezden gelmek; şiiri önemli bir kaynaktan mahrum etmek demektir. Gönlüm buna razı olmazdı.”⁴

Kitaba adını veren “Arada” şiirinin bu anlayışla yazıldığı görülüyor. Bu şiirin ilk dördlüğü şöyle:

“Her şey araya giriyor, aradan çıkıyor
Arada çocuklar doğuyor, büyüyor, yürüyor
Arada evler, evlenmeler, ölümler duruyor
Arada yaz kış bahar, dünya dönüyor.”⁵

Yaşamının biçimi, durumu üstüne yazılmış şiirler çoktur Necatigil’de. Baskılardan geçerek, kaçarak, utançlar katarak yaşamaktan söz eder sık sık:

“Nasıl geldi bugüne şaşar gövde
Baskılardan geçerek.”⁶

2 Behçet Necatigil, *Çevre*, İstanbul, 1951, s. 51.

3 A.g.e., s. 69.

4 “Behçet Necatigil’e Sekiz Soru”, *Yelken*, Aralık 1959.

5 Necatigil, *Bütün Şiirleri I*, 1981, s. 345.

6 *En / Cam*, İstanbul, 1970, s. 38.

Ölüm de şairin üstünde çok durduğu temalardan biridir. Yaşamın güçlüklerinden usanan Necatigil, neredeyse kurtuluş sayar ölümü, özlemle arar. Dahası, ölmeyi bir anlamda özgürlük olarak görür:

“Ölüm bir yüksek dağdır
Yüksek dağlarda çevre yok
Ömrüm dolup ölünce
Yaşadığımdan da hür
Geleceğim ben size!⁷

İnsana eş dost yetmez olmuşsa; duygularını, düşüncelerini bir kişiyle bile paylaşamıyorsa tek söz etmeye değmez. İnsan, bu yaşamda hep katlanmak ve gülümsemekle yükümlüdür. Zaten ayrılmak, kopmak da çok kolaydır: “Çekilen bir teyel/ Olur gider olmadı.” Yani ölüm, bu iğretlikte kolayca bulunacak bir kaçış yolu olabilir. Başlık konmamış şiirlerinden birinde yakınlarına seslenip, kendi ölümünden söz eder, olacağı haber verir:⁸

“Ben gidince bir renk uçar
Albümlerinizden
Kendince bir ses erir havada.”

Sonra da avutmak ister gibi ekler:

“Ama gene olurum
Aranızda.”

Necatigil'in belirgin özelliklerinden biri de şiirlerinde mutsuzluğun, hüznün egemen olmasıdır. Fakat ondaki *mutsuzluk*, sözcüğün ilk çağrıştırdığı anlamdan, bilinen anlamından farklıdır. Büyük bir mutsuzluk değil, ama ince ve derin bir duygudur. Yitirilen güzellikler, yaşanmayan ya da açıklanamayan sevgiler, karşılaşılan vurdumduymazlıklar; incelikten, saygıdan yoksun durumlar, umutların tükenişi, düş kırıklıkları... Oldukça derin bir duygu dünyası olan şairimiz, bunların hepsini görür. Bu nedenle de mutlu olamaz. Fakat mutsuzluğunu, üzüntüsünü yüksek sesle söylemez. Hep inceden inceye, hep derinden hissettirir. O yüzden okuyanı birden sarsmaz. Ama duygularına seslenerek, içten ve derinden etkiler. Okuyan sessizce, yüreğinde ince bir hüznü katılır şaire.

⁷ Çevre, s. 95.

⁸ Söylerez, İstanbul, 1980, s. 122.

Necatigil, yaptıklarından ya da daha doğru bir deyişle yapamadıklarından ötürü pişmanlık duyar. Yaşamını boşuna harcadığını düşünerek mutsuz olur:

“Veremedim cevherimin hakkını
Ellerine bakındı
Avuç avuç tenhalk”⁹

Bilindiği gibi mutsuzluk, en çok akşamları kendini gösterir hastalıklar gibi. Onun için Necatigil’e göre akşamlar bir ezadır. Çünkü yaraları, acıları sürdürür, iyi etmez:

“Ağaçlara dönülür sonra kararır bahçe
Boşluk-açıkta her yer
Düşünce midir kırılır dal ince
Akşam en / cam ve keyy.”¹⁰

Akşam bir bitıştır, sonu (encam) çağrıştırır ve insanın yüreğini dağlar. Aynı zamanda akşam, en kırılğan -cam gibi, camın da en kolay kırılanı, en çok cam- olandır.

Yalnızlık, Necatigil’in şairliğinin her döneminde görülen bir temadır. Kendi yalnızlığını da anlatır, başkalarınınkini de:

“Bu şehirde akşama doğru
Yalnız ve ağlamaklı olduğumu
Bilsinler.”¹¹

Necatigil’in dünyasında *ev*’in önemli bir yeri vardır. Bu nedenle de evle ilgili şiirlerinin sayısı hayli kabarıktır. Dahası, “Evler” adını vermiştir kitaplarından birine. Necatigil, evlerle ilgili şiirlerinde çoğunlukla insanın, evine bağlı olarak yaşadığı ekonomik güçlükler, kaygılar, üzüntülerden söz eder. İkinci kitabı olan *Çevre*’deki şiiri “Evler”, şairin bu konuya olan ilgisini en iyi gösteren örneklerden:

“Vurulmuş vurgunların yücelttiği evlerde
Kalbi kara insanlar oturdu.
Gündelik korkuların çökerttiği evlerde
O fikara insanlar oturdu.

.....

9 *Çevre*, s. 53.

10 *En / Cam*, s. 10.

11 *Bütün Şiirleri I*, s. 10.

Evlerde nice nice cinayetler işlendi,
 Ruhu bile duymadı insanların.
 Dört duvar arasında aile sırları.
 Dört duvar arasında dünyanın kahırları.
 Bunca çocuk, bunca erkek, bunca kadın
 Gözyaşlarıyla beslendi.”¹²

Bütün sıkıntılara karşın, Necatigil yine de evine bağlı bir insandır. Bu nedenle evlerine gereğince önem vermeyenlere, bağlanmayanlara şaşar:

“Onların yolları akşamüstleri, gece
 Sona ermez mi evlerde, şaşıyorum.
 Yorgunlukları yollara yaymak, iyi ama sonu yok ki!”¹³

Burada şairin, evin yanında yuva, evlilik, kadınlar, erkekler, çocuklar ile de ilgili pek çok şiiri olduğunu belirtmek gerekir.

Gelelim *sevgi* konusuna. Çok ilginçtir Necatigil'in bu temayı ele alış biçimi. Onun şiirlerinde sevgi hep güç ulaşılandır. Çoğu kez korunamayan, elden gittikte sonra değeri anlaşılan, pişmanlıklarla anılan, aranan bir duygudur. En kötüsü de sevginin ertelenmesidir. “Sevgilerde”, bu duyguyu anlatan güzel bir şiir. Hem Necatigil'in çekingen, tutuk dünyasını, hem de günümüzün sevgiyi yaşayamayan ya da yarım yamalak yaşayan mutsuz insanını çok iyi bir biçimde veriyor. Bu şiirin tümünü sunmak en iyisi. Çünkü duygu da düşünce de söz de en güzel biçimiyle burada veriliyor:

“Sevgileri yarınlara bıraktınız
 Çekingen, tutuk, saygılı.
 Bütün yakınlarınız
 Sizi yanlış tanıdı.

Bitmeyen işler yüzünden
 (Siz böyle olsun istemezsiniz)
 Bir bakış bile yeterken anlatmaya her şeyi
 Kalbinizi dolduran duygular
 Kalbinizde kaldı.

Siz geniş zamanlar umuyordunuz
 Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.

¹² A.g.e., s. 69.

¹³ A.g.e., s. 289.

Yılların telâşlarda bu kadar çabuk
Gececeği aklınıza gelmezdi.

Gizli bahçenizde
Açan çiçekler vardı,
Gecelerde ve yalnız,
Vermeye az buldunuz
Yahut vakit olmadı.”¹⁴

Necatigil’in konu dağarcığının oldukça geniş olduğunu belirtmiştik. Yukarıda örneklerle sönüzü ettiğimiz temaların dışında kalanlardan kimilerini şöyle sıralayabiliriz: Büyük kent, uygarlığın getirdikleri, geçim sıkıntısı, ayrılıklar, dostluklar, eğitim, yazmak, doğa, akşam, bağımsızlık savaşları, töreler...

Biçim Özellikleri

Biçim yönünden kendine özgü bir yöntemi vardır Necatigil’in. Çağdaşları gibi o da geleneksel kuralları (uyak, ölçü, nazım biçimi) bir yana bırakmış görünür. Ama şiirde belli bir düzen kurmuştur. Kendince ses uyumları yaratarak şiirinin uyumunu, müziğini sağlamıştır:

“Birçok şiirler; yer yer güzel de üstelik; biçim, düzen, istif yoksulu oldukları için unutulup gitmişlerdir. Bir sezgi, bir buluş, bir tema ne kadar yeni ve güçlü olursa olsun, sağlam bir deyişe erişemedi mi ömürsüzdür. Genç yaşlarda heyecan sonsuz, ilham boldur; ama çokluk, bir şey eksik olur: mısralarda en azdan güzellik. Şiirdeki “bütün” güzelliği, parça güzelliklerinin kesintisiz sürüp gidebilmesinden doğar.”¹⁵

Kendisiyle yapılan bir konuşmada bu sözleri söyler şair. Gerçekten, günümüz şiirinde biçime çok önem vermiş olan şairlerin başında gelir Necatigil. İlk şiirlerinden son şiirlerine dek biçim konusunda hep titiz davranmıştır. Ancak, zaman içinde biçimin ne olduğuna ilişkin anlayışındaki kimi değişiklikler, doğal olarak şiirine yansımıştır. Bu nedenle ilk şiirleri ile sonraki şiirleri arasında kimi ayrımlar var bu bakımdan.

Behçet Necatigil’in ilk şiirlerinde tam ve yarım dışında zengin uyak bile görülür:

¹⁴ A.g.e., s. 267.

¹⁵ Baydar, s. 145.

“Yaşamak azaptır çok zaman, a
 Dualara açıldı ağız. b
 Tükendi dizlerde derman, a
 Akşamı bulamayacağız.”¹⁶ b

Ancak, sonraları tümenden ortadan kalkmasa da oldukça seyrek-
 leşir:

“Gün söndü karanlık ışığa çıkıyorum a
 Ölmüşlerin duası doğadaki fisiltı: b
 Vururken yollarına uzak uzak kır c
 Gizli bir iç çekiştir. c
 Geç kaldım ama oldu bir kere d
 Un görmemiş eleğim neyse dala asıldı b
 Hem insan her yaşta biraz gecikebilir c⁽¹⁷⁾

Necatigil, klasik anlamdaki uyaktan çok, daha başka uyumlarla, ses uyumlarıyla uğraşmıştır. Sözcük içinde kimi ses uyumlarına, yinelemelere önem verilmiştir. “Kininlerle” adlı şiire bakalım. ‘Kinin’, ‘in’, ‘kan’ sözcükleriyle –anlam açısından olduğu gibi– bir iç ses uyumu sağlama çabası görülüyor:

“Bir yavru ceylandı kıştırıldı *ininde*
Kininlerle.

.....

İstenir, özlenir gün olur bir hastalık
 Sağlam diye yüklenen hayata *kinlerle.*

.....

Kan bile değildi o kadar güçsüz
 Ninnisiz inler *kininlerle.*”¹⁸

“Kilim” şiirinde ç sesi yinelenir sürekli. Fakat öyle sıradan bir yineleme değil bu. Sanki sözlerin anlamını iyi bir biçimde güçlendiriyor da bu ses. Sesteki sivrilik, tizlik, anlamdaki olumsuzluğa katkıda bulunuyor, pekiştiriyor:

“Çiğnenir –çok çiğ çağ– ayaklar altında yabansı.

.....

¹⁶ *Kapalı Çarşı*, İstanbul, 1945, s. 7.

¹⁷ *Divançe*, İstanbul, 1965, s. 36.

¹⁸ *Arada*, İstanbul, 1958, s. 18.

Çok çiğ, çiçek -hiç yok- hani bu kilimde?

.....

Çok çiğ bu kızgın yaz, çiğ bu karakış!
Bâri biraz kışlarda. . . Çıplak, çok çiğ!"¹⁹

Serbest koşuk dediğimiz günümüz şiirinde bütünü oluşturan bölümler ve bu bölümlerdeki dize sayısı önemli değildir. Bölümler farklı sayıdaki dizelerden oluşabilir. Necatigil'in şiirlerinde de böyledir. Örneğin, "Öğreti" şiirinde birinci bölüm 4 dizeden, ikincisi 5, üçüncüsü 4, dördüncüsü ise 3 dizeden oluşmuştur. Ancak Necatigil'in serbestliğinde de bir düzen, biçim kaygısı olduğu görülür dikkat edilirse. Dörtlüklerle yazılmış şiirlerin sayısı oldukça kabarıktır. Bunun dışındakiler serbest görünse de bir düzen vardır az çok. "Venüs Çizgisi" şiirinde bölümlerin dize sayısı 4-3-2 olarak sıralanıyor²⁰. Dize sayısı birbirine eşit olmamakla birlikte pek de aykırı düşmeyen bir diziliş görülüyor. "Aşk Duyarlığı" 4-1-4-1 biçiminde²¹, "Ses" 2-5-2²² biçiminde dizilmiştir.

Şiirde serbestliğin önemli belirtilerinden biri de bir ölçüye (aruz ya da hece) bağlı kalmamış olmasıdır. Bu bakımdan da serbesttir Necatigil'in şiiri. Ancak, belli belirsiz bir düzen, belki ölçü var gibidir birçok şiirde. "Hangi Han" şiirine bakalım:

"O zaman ki o hangi hanları arasam
Buldum desem de bulamam ki.
Bir saksı kocaman ve devetabanları
Gibi siste bir çanı sallasam
İçerden gelen ses dışardan duyamam ki."²³

Yukardaki bölümde birinci dize 13, ikinci 9, üçüncü 13, dördüncü 10, beşinci ise 13 heceden oluşmaktadır. İki beşer, ikisi dörder dizelik dört bölümden oluşan şiirin tümüne baktığımızda dizelerdeki hece sayısının 9 ile 14 arasında değiştiğini görüyoruz. Kısa sayılmayacak bir şiirde birbirine yakın sayıda hecesi olan bu dizelerde Necatigil'ce bir ölçü olduğunu söylemek, sanırım yanlış olmaz.

19 A.g.e., s. 8.

20 Yaz Dönemi, İstanbul, 1963, s. 13.

21 A.g.e., s. 21.

22 A.g.e., s. 31.

23 Beyler, İstanbul, 1978, s. 60.

Kimi şiirlerde ise 7'li dizelerin egemen olduğunu görüyoruz.

Örnek:

“Parkın kuytularında
Çekilip kabuğuna
Yatışsın gürültü
Bekler kablumbağa
Al benden de o kadar.

Bir karınca kumda
Uzayan bir çölse bu
Ne toplar yaz boyu
Bil beni de o kadar.

Bakarsın bir yol gider
Senden çok uzaklara
Gör beni de o kadar.”²⁴

Örnekler bizi hep şu sonuca götürüyor: Necatigil'in yazdıkları her ne kadar serbest şiirse de tüm şiirlerinde şairin kendince sağladığı bir uyum, böylesi bir düzen egemendir.

Necatigil, daha başka biçim denemelerinde de bulunmuştur. *Kareler Aklar* kitabı böyle bir denemenin ürünüdür. Dizelerdeki sözcükler belli arabkılarla yazılırken, değişik okumalara olanak sağlayacak bir biçim oluşturulmuştur. Yalnızca soldan sağa değil, alt alta getirilmiş sözcükler aynı zamanda yukardan aşağı, dahası sağdan sola da okunabilmektedir. Şiirin gazetelerdeki, karelerden oluşmuş bulmacalara benzediğini belirtmek gerekir. “Kareler” adı da belki buradan gelmektedir.

Değişik okumalar genellikle aynı ya da yakın anlamlar veriyor. Belki de şair, anlatmak istediğini bu yolla pekiştirmek istiyor:

“Alınan her şey yenmelik
safra sinir ne kadar
kabuk kemik deri
en az ne çok atmalı.”²⁵

Ancak, kimi zaman bu okumalarda anlam ayrımı olabiliyor. Örneğin, “Eşyalar” şiirinde, soldan sağa okunduğunda çıkan anlam yukardan aşağı okunduğunda tersine dönüyor. Soldan sağa okundu-

²⁴ A.g.e., s. 15.

²⁵ *Kareler Aklar*, Ankara, 1975, s. II.

ğında ,eşyaları uzun süre yaşatmayı çocukların bilmediği, kimi kadınların bildiği' biçiminde bir anlam çıkıyor. Yukardan aşağı okunduğunda ise, eşyaları çocukların bildiği, uzun zaman yaşatmayı kimi kadınların bilmediği' anlaşılıyor. Üçüncü olarak sağdan sola okunursa, bu kez ilk okumadaki anlama uyuyor:

“Eşyaları uzun zaman yaşatmak
çocukları bilmez
bilir bâzı kadınlar önce onları.”²⁶

Kimi zaman bir sözcüğü birden çok sözcükmüş gibi belli yerlerinden ayırarak yazar Necatigil. Ancak, çoğu kez bu ayırmayı neden yaptığını, ayrılan parçaların ne anlama geldiğini çıkarmak mümkün olmuyor. Necatigil'in bu yöntemi hangi düzeydeki okuyucu içindir, bilemiyoruz. Çok zorlayarak bir anlam çıkarmaya kalkmak, şiire bunca zorlamanın girmesi pek sağlıklı olmaz gibi görünüyor:

“Temmuzdan bir geceyi takvimde şubat diye
Çok تنها caddelere ge
tirirler?
Bizi burda fazla – gö
türürler.”²⁷

Necatigil'in şiirinde noktalamalarda da değişik kullanımlar görülmektedir.

Şiirde son yıllarda görülen dize başlarında büyük harf kullanmama akımına uymadığını söyleyebiliriz. Yalnızca *Kareler Aklar* kitabının *Kareler* bölümünde dize başlarında küçük harf kullanmıştır. Ancak burada da her bölümün başındaki sözcüğün ilk harfi büyüktür:

“Tam çıkarken aksilik
gün hep korku
ezâ düşünmek tekrar
ezâda ne zaman ferâha.
Tam gün düşer dağlardan
Sokaklara karşı bir sarnıca.”²⁸

26 A.g.e., s. 31.

27 *İki Başına Yürümek*, İstanbul, 1968, s. 8.

28 *Kareler Aklar*, s. 22.

Nokta, virgül, noktalı virgül gibi noktalama işaretlerini ilk şiirlerinde çokça kullanan şair, sonraları azaltmıştır. Ancak daha titiz kullanmıştır sonraki şiirlerde. Okuyucuya bırakmıştır kimi zaman noktalamay. Okuyan istediği yere koyabilecektir noktayı, virgülü. Dolayısıyla istediği gibi anlayacaktır. Örneğin, bir virgül değişik iki yere konduğunda iki ayrı anlam çıkacaksa, okuyan bunu farkedebilirse, o zaman çağrışım ve anlam daha yüklü olacaktır. "İncir Yaprakları" şiirine bakalım:

"Eksikti tamken bile hepsi bu kadardı
Dumandı, dağılır, çiçekti solardı."²⁹

İkinci dizede gereken her yere virgül konmuş. Ancak, birinci dizeye konmamış. En azından "bile"den ya da "hepsi" den sonra virgül olmalıydı. Ozan, bu işi özellikle bırakmış okuyucusuna. "Bile"den sonra virgül olduğunu düşünen, 'tamken bile eksikti, hepsi bu kadardı' diye anlayacaktır. "Hepsi" sözcüğünden sonra virgül koyansa, 'hepsi tamken bile eksikti, bu kadardı' diye anlayacaktır. Anlamda önemli bir ayrım olmasa da okuyucuya böyle bir düşünme payı bırakılmış oluyor.

Necatigil'in noktalamasında eğik çizgi (/) ile iki kısa çizginin (—) kullanımı da dikkati çeken bir konu. Özellikle *Yaz Dönemi* ve daha sonraki kitaplarındaki şiirlerde görülüyor bunlar.

Eğik çizgi ile daha çok tevriyeli alatımlar sağlandığı anlaşılıyor. "Çıkar Çıkmaz/ da" şiirinde bu çizgi, çıkmazda sözcüğüne birden çok anlam vermeyi sağlıyor. Benim düşünebildiğim anlamlardan biri, "çıkarmanın, aynı zamanda çıkmaz da olabileceği" biçiminde. Öteki anlam ise 'çıkarmanın, yani çıkar yolun çıkmazda oluşu'dur. Burada 'çözüm yolu olmayan' anlamındaki 'çıkarmaz'ın içinde bulunma durumu söz konusudur:

"Aldatıcı görüntüler yüksek kulelerde
İp ya da merdiven-elleri
Kesilir, bir şey değil, çıkar: çıkmaz/ da
Hangi kapıyı açsa ondan önce ordalar-
Düştüğü taş, düşen taş, eski taş,"³⁰

İki kısa çizginin bir arada kullanılışı daha farklı. Kimi kez bir dizinin sonunda kullanılıyor, kimi kez dizinin içindeki iki sözcük arasında:

29 *Dar Çağ*, s. 34.

30 *İki Başına Yürümek*, s. 27.

“Darılmayın ama siz galiba biraz-
Yürük atlar çoktan denizi geçti.”³¹

“Geriledi doktor odalarında
Dolaplar-atlasa ya ileri!”³²

İlk örnekteki iki çizgi söylenmemiş bir sözün yerini tutuyor olabilir. Dizenin yarım bırakıldığı anlaşılıyor. “Siz galiba biraz” biçiminde bir anlatımın arkasının gelmesi bekleniyor. Burada söylenmesi beklenen, öteki dizeye ve şiirin bütününe bakılırsa, “geciktiniz” gibi bir sözcük olmalı.

İkinci örneğe baktığımızda, çizgilerin ne anlama geldiğini çıkarmanın her yerde pek kolay olmadığını anlıyoruz. Buradaki çizgi, belki söylenmemiş bir sözün yerine konmuş; belki de yalnızca bir duraklama

Seyrek olarak da tek çizgi (-) kullanılır:

“Ne peygamber-, ne de çan çiçekleri
Ne de buhûrumeryem;;
Hep korku çiçekleri
Oldu saksımızı süsleyen.”³³

“Buhûrumeryem”, Divan şiirinde, örneğin Baki’de kullanılmış olan bir motiftir; ‘bir koku, bir güzellik’ anlamındadır. Necatigil, burada, bu güzelliğin olmadığını belirtiyor. İlk dizedeki çizgi de olmayan bir şeyin, birinin yerine konmuş, “Peygamber”, “çan çiçekleri” ve “buhûrumeryem”i bir arada kullanılmış görünce, o çizginin büyük bir olasılıkla “İsa” imgesi vermek amacıyla konduğunu çıkarıyoruz. Böylece ilk dizeyi tamamlayabiliyoruz: “Ne peygamber İsa, ne de çan çiçekleri”.

Arada bir de uzun çizgi (-) kullanıyor Necatigil. Bunu da duraklama için ya da söylenmemiş bir sözün yerine kullanıldığını sanıyoruz. Bir örnek:

“Üç kişi ancak sığar
Dar geçit-
Buradan geçeceksin!”³⁴

Necatigil, kimi şiirlerinde ayraç kullanmıştır. Yine pek alışılmamış bir durum. Genellikle bir ek olarak sonradan araya konmuş izlenimi

31 *Dar Çağ*, s. 18.

32 *A.g.e.*, s. 40.

33 *Divançe*, s. 10.

34 *Kareler Aklar*, s. 94

uyandıran sözlerdir araç içine alınanlar. Çıkarıldığı zaman da şiirin anlamında önemli bir değişiklik olmaz:

“Ben şimdi yakındaki arsada
(Siz de gelin, üç beş adım)
Yaşıtım çocuklarla
Bilye oynuyorum.”³⁵

Dil ve Anlatım

Necatigil söz sanatlarına düşkündür. Bu da şiirlerindeki anlamı biraz örtülü, kapalı olmasına yol açmıştır. Ancak şiir geleneğimizde işlenmiş değerlerden olan söz sanatlarını çağdaş bir yorumla yeniden kullanması azımsanmayacak bir katkıdır.

Necatigil'in şiirlerinde “alışılmamış bağdaştırmalar” diye adlandırabileceğimiz, zengin çağrışımlar ve tasarımlar sağlayan bir anlatım biçimi çıkar karşımıza. Attila İlhan, Cemal Süreya, Edip Cansever gibi şairlerde de görülen bu tür bağdaştırmalar, kimi okuyucular için kapalı ya da en azından tuhaf olabilir. Ancak, başka sanatlarda olduğu gibi şiir de incelenmiş beğenilerin ürünüdür. Bu yüzden okuyucunun belli bir düzeye gelmesi gerekmektedir, bu sanat ürünlerini anlaması, tat alması için. Bu durumun da farkındadır Necatigil. Halka inmek ve mutlu azınlık konusundaki düşüncelerini şöyle belirtir:

“Halka inmek sözünden ben, halkın yaşayışını işlemeyi, halk dilini kullanmayı, halk duygu ve düşüncelerini yansıtmayı anlıyorum. Halkın anlayabileceği şekilde olsun diye sanatın imkanlarını kullanmayı basitleştirmek, halka inmek değildir. Bir halk şairi gibi yazmak da halka inmek değildir. Sanatın güçlendirmesi, yoğunlaştırması, kısmî değişmesi olmadıkça halka inmek, halka ne kazandırır? ..... Ama ne çare, bütün sanat faaliyetleri mutsuz çoğunluğa hitap amacını gütsen bile, mutlu azınlıkça değerlendirilir. Mutlu azınlığın yüzde seksenini ise sanatçının sosyal çizgisi üstünde, onun dünyasına belki de tamamen yabancı, belki de lütfen bir göz atacak kimseler teşkil eder. Mutsuz çoğunluğun, ona kendisini tanıtan sanat eserleri karşısındaki durumu, davranışı meçhuldür şimdilik. Hayatı ile mutsuz çoğunluğu temsil eden bir sanatçı dahi, eserleriyle mutlu azınlık planına geçer. Ben bu işi böyle anlıyorum.”³⁶

³⁵ *Beyler*, s. 76.

³⁶ *Baydar*, s. 146.

Dil, sözcüklerin bilinen ve yaygın olarak kullanılan bir araya gelmeleriyle, bağdaştırılmalarıyla oluşur: “güzel çocuk”, “kırmızı gül”, “kızan adam” gibi. Bunlar bilinen, alışılmış bağdaştırmalardır. Ancak, ozanlar sözcüklerin yan anlam ve tasarımlarından yararlanarak, alışılmamış bağdaştırmalar yaparlar kimi zaman, Bunlar, okuyucunun bir an duraksamasına, düşünmesine yol açsa da alışılmış anlatımlara göre zengin duygu ve tasarımlar doğurarak daha etkileyici olmaktadır.

Necatigil’de böylesi değişik kullanımlara çok rastlanır. İşte bir alışılmamış bağdaştırma örneği:

“Evlerin içi *oda oda* üzüntü
Evlerin dışı *pencere, duvar*.”³⁷

Burada önce “oda oda” ikilemesine bakalım. “Oda” sözcüğü, salt sözlük anlamıyla kullanılmış değil. “Üzüntü” sözcüğü ile birlikte iken ek tasarımlar ve duygu değerleri de çağrıştırıyor. Bunlar “dört duvar”, “kapalı”, “yer”, “ev halkı” olabilir. Dahası bunlara “yaşantıların, duyguların yaşandığı yer, kaynak” tasarımı da eklenebilir. Belki daha önemlisi, “oda oda” ikilemesinde “çuval çuval şeker, kamyon kamyon tuz” gibi çokluk bildiren anlatımların etkisi var. Evlerde üzüntünün çokluğu, yoğunluğu anlaşılıyor buradan. Fakat ‘evlerdeki insanlar çok üzüntülü’ biçiminden daha etkili, daha zengin bir anlatım elbette bu. Bir de şu dizelere bakalım:

“Erkekleri kaçtı, kadınları kaçtı
Evler *dilsiz şikayet*, kaçmışların peşinde.”³⁸

“Dilsiz şikayet” de alışılmamış bir bağdaştırma. “Dilsiz adam” olabilir. Fakat şikayetin dilsizliği, hiç bilinen bir bağdaştırma değil. Birbirlerinden çok uzak, dahası karşıt kavramlar. Ancak bu bir araya getirme sırasında ortaya çıkan yan anlamlar, tasarımlar anlatımı daha etkili kılıyor. “Dilsiz” kavramının yan anlamları ‘eziklik’, ‘çaresizlik’ olabilir. “Sürekli şikayet” densesydi, anlatım bu denli güçlü, vurgulu olmazdı herhalde.

Necatigil’in pek çok şiirde bu yola başvurduğu görülüyor. Çok özlü, yoğun bir anlatım sağlayan bu bağdaştırmalara birkaç güzel örnek daha verelim:

37 Çevre, s. 17.

38 A.g.e., s. 18.

“Araya denizler girdi
Başka denizler attı beni *başka uzaklara*”³⁹
“Yürür *asfalt ovalarda* abdal.”⁴⁰

“Gölgelerin alçaldığı saatler
Gözünüze çarpmış olmalı:
Sessiz panik darmadağın eder adamları,
Gece baskını yer yer.”⁴¹

“Atatürk bu yurda
Gözlerini verdi,
Gökyüzü bir *üzgün mavi*
Atatürk öldü öleli.”⁴²

Görüldüğü gibi Necatigil titiz bir dil ustasıdır. Sıkı bir dil düzeni ve anlam çalışmasıyla eskiyi ve yeniye çok uyumlu, ölçülü biçimde bir araya getirmiş; kendi potasında yoğurarak yepyeni, özgün ve engin bir şiir yaratmıştır.

---

39 A.g.e., s. 13.

40 *Yaz Dönemi*, s. 36.

41 *Çevre*, s. 27.

42 *Dar Çağ*, s. 58.